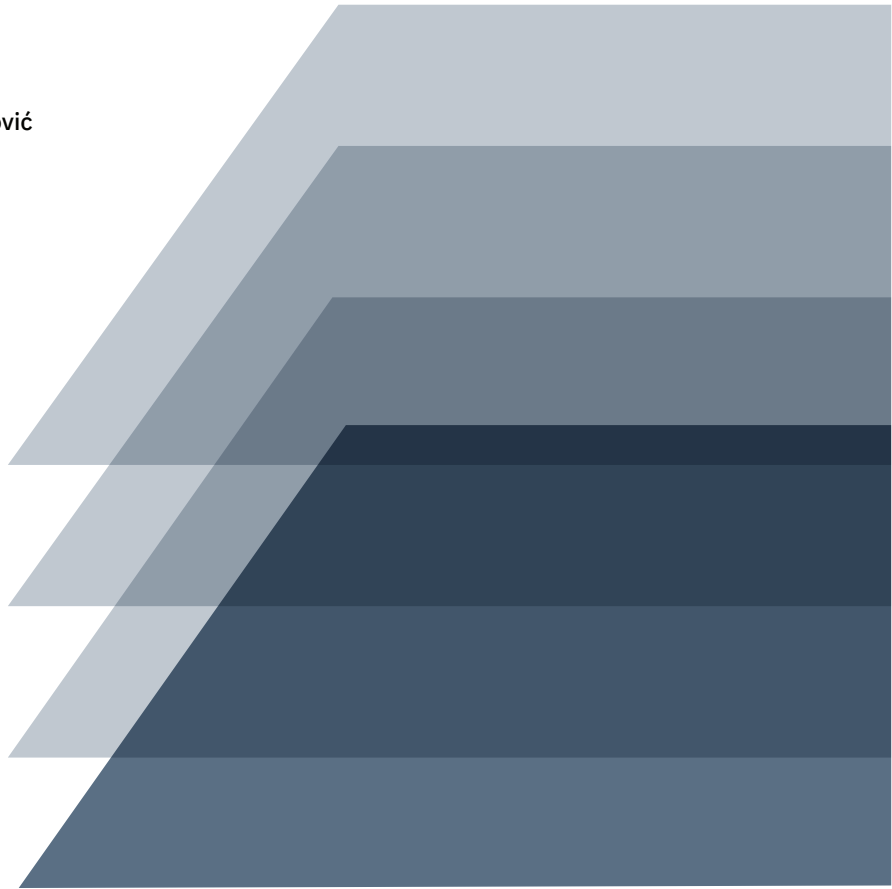

PERSPECTIVE OF ART EDUCATION REFLECTIONS AND OUTCOMES

PERSPEKTIVE UMETNIČKOG OBRAZOVANJA REFLEKSIJE I ISHODI

Urednice/ Editors
Aleksandra Joksimović
Bojana Škorc
Maja Bosnar

УНИВЕРЗИТЕТ
УМЕТНОСТИ
У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ
ЛИКОВНИХ
УМЕТНОСТИ

University of Zagreb
Academy of Fine Arts

Sveučilište u Zagrebu
Akademija likovnih umjetnosti

PERSPECTIVE OF ART EDUCATION – REFLECTIONS AND OUTCOMES

PERSPEKTIVE UMETNIČKOG OBRAZOVANJA – REFLEKSIJE I ISHODI

Urednice/ Editors
Aleksandra Joksimović
Bojana Škorc
Maja Bosnar

Impresum

Tematski zbornik radova

Perspektive umetničkog obrazovanja – refleksije i ishodi

Izdavač

Fakultet likovnih umetnosti, Beograd

Za izdavača

Dimitrije Pecić

Urednice

Aleksandra Joksimović

Bojana Škorc

Maja Bosnar

Tehnički urednik

Ivan Krgović

Lektura i korektura

Bojana Novaković Skopljak (tekstovi na srpskom jeziku)

Mateja Fabijanić (tekstovi na hrvatskom jeziku)

Prevod označenih tekstova

Aleksandra Marković

Dizajn korica i grafička obrada

Ivan Krgović

Štampa

Belpak, Beograd

Tiraž

200

ISBN-978-86-88591-34-8

Beograd, 2022. godine

Imprint

Thematic Proceedings

Perspectives of Art Education - Reflections and Outcomes

Publisher

The Faculty of Fine Arts, Belgrade

For the publisher

Dimitrije Pecić

Editors

Aleksandra Joksimović

Bojana Škorc

Maja Bosnar

Technical Editor

Ivan Krgović

Editing and proofreading

Bojana Novaković Skopljak (texts in the Serbian language)

Mateja Fabijanić (texts in the Croatian language)

Marked texts translated by

Aleksandra Marković

Cover Design and Graphic Processing

Ivan Krgović

Printed by

Belpak, Belgrade

Circulation

200

ISBN-978-86-88591-34-8

Belgrade, 2022.

Sadržaj:

Miroslav Huzjak

Cross-curricular connections as interdisciplinary bridge between art and other fields	6
Kroskurikularno povezivanje kao interdisciplinarni most između likovnog i drugih područja	7

Ida Loher

Visual arts teachers' art practice as part of their professional development - defining sustainable educational model	20
Vlastita umjetnička praksa kao dio stručnog usavršavanja učitelja likovne kulture - definiranje održivog modela edukacije	21

Marija Pavlović

Vera Večanski

Art in general education as the <i>subject</i> and an <i>instrument</i> of exploration: an example illustrating working with clay	30
Umetnost u opštem obrazovanju kao <i>predmet</i> i <i>sredstvo</i> istraživanja: primer rada s glinom	31

Bojana Škorc

Visual depiction of fear in art and science students	46
Vizuelni prikaz straha kod studenata umetnosti i nauke	47

Tamara Nikolić

Nikola Koruga

Kristina Mladenović

Intergenerational community theatre as a basis for learning through visual methods	60
Međugeneracijsko pozorište zajednice kao osnova za učenje vizuelnim metodama	61

Nikola Smilkov

Snežana Jovanova-Mitkovska

**A comparative review of the art education curriculum in class teaching
in the Republic of North Macedonia and other countries** 76

**Komparativni pregled nastavnog programa umetničkog obrazovanja
u razrednoj nastavi u Republici Severnoj Makedoniji i drugim zemljama** 77

Gordana Belić

Young artists between dreams and the reality of professional life 90

Mladi umetnici između sna i jave profesionalnog života 91

Tomislav Buntak

Challenges and possibilities of higher art education 100

Izazovi i mogućnosti visokog umjetničkog obrazovanja 101

Jelena Bračun

Perspectives of Museum Pedagogy and Art Mediation 114

Perspektive muzejske pedagogije i umjetničke medijacije 115

Maja Bosnar

Reflections on in/formal education – a public lesson in abstraction 124

Refleksije o in/formalnom obrazovanju – Javni čas apstrakcije 125

Aleksandra Joksimović

Positioning of art in the school curriculum – (dys)functional dichotomy 136

**Pozicioniranje umetnosti u školskom kurikulumu -
(ne)funkcionalna dihotomija** 137

Tatjana Stojanović

**Art Brute Studio – an art project applied in working with patients
of the Military Medical Academy Outpatient Hospital** 144

**Art brut studio - likovni projekat u radu sa pacijentima
Dnevne bolnice VMA** 145

Alen Novoselec

Art for Cultural Heritage 158

Umjetnost za baštinu 159

Leticija Lindarić	
Nina Licul	
Sensory Methods In Art Teaching And Inclusive Practices	172
Senzorne metode rada u umjetničkoj nastavi i inkluzivnoj praksi	173
Tanja Dabo	
Maja Bosnar	
Leticija Lindarić	
Art in a gap	184
Umetnost u procijepu	185
Zlata Tomljenović	
Sara Negovetić	
The application of the interactive visual arts teaching model in the third grade of elementary school	204
Primjena modela interaktivne nastave likovne kulture u trećem razredu osnovne škole	205
Tijana Mandić	
Biljana Pejić	
Bojana Škorc	
Beliefs about creativity	218
Uverenja o kreativnosti	219
Mia Arsenijević	
Contemporary art in visual arts classes for the third grade of elementary school	232
Savremena umetnost u nastavi likovne kulture za treći razred osnovne škole	233
Biljana Pejić	
Art as a tool for improving mental health	244
Umetnost u funkciji mentalnog zdravlja	245

Nikola Smilkov
Snežana Jovanova-Mitkovska

A comparative review of the art education curriculum in class teaching in the Republic of North Macedonia and other countries

Abstract: The need for education has always been and will continue to be essential in a society. The learning process begins at an early age and never ends. Elementary school is the main institution in which pupils acquire basic knowledge, skills, habits, abilities and a value system; it is an institution which sets the foundation for further intellectual, physical, social and moral development. Each country develops its own educational system, its educational policies, institutional and extra-institutional forms of education. In that process, we rely on tradition, as well as on studying and analysing the educational systems of specific countries, which enables us to note the similarities and differences, to use the positive and strong points of such educational systems, and to come up with new ideas, with a view to improving the quality of the educational process.

The analysis is mainly focused on the curricula of specific countries, serving as a starting point for implementing numerous educational reforms aimed at improving the educational system.

This paper analyses subject-based class teaching art education curricula in the Republic of North Macedonia and other countries (Serbia, Croatia, Slovenia, Bulgaria and Finland). The comparative analysis of the curricula includes several aspects concerning the perception of similarities and differences in terminology, objective setting, the number of classes, systematically and appropriately defined contents, age appropriate contents, the manner of assessing pupil academic achievement and teacher competencies.

The purpose of this analysis is to contribute, by focusing on individual aspects of a curriculum, to developing modern, high-quality curricula for art education in elementary schools, which will keep pace with contemporary trends in the development of this discipline and which will be compatible with European curricula, motivating both teachers and pupils.

Keywords: primary school, curricula, students, art, education

Translated by Aleksandra Marković

Nikola Smilkov
Snežana Jovanova-Mitkovska

Komparativni pregled nastavnog programa umetničkog obrazovanja u razrednoj nastavi u Republici Severnoj Makedoniji i drugim zemljama

Apstrakt: Potreba za obrazovanjem uvek je bila i biće ključna u jednom društvu. Proces učenja počinje u najranijim godinama života i nikada ne prestaje. Osnovna institucija u kojoj učenici stiču osnovna znanja, veštine, navike, sposobnosti, sistem vrednosti, u kojoj se stvara osnova za dalji intelektualni, fizički, društveni, moralni razvoj, je osnovna škola. Svaka zemlja stvara svoj sistem obrazovanja, stvara svoju obrazovnu politiku, svoje institucionalne i vaninstitucionalne oblike. U tom procesu stvaranja oslanjamo se na tradiciju, ali i na proučavanje, analizu obrazovnih sistema pojedinih zemalja, što nam zauzvrat omogućava da uočimo sličnosti i razlike, iskoristimo pozitivne, jače strane, proizvedemo nove ideje, a sve u pravcu postizanja većeg kvaliteta u obrazovnom procesu.

Najčešći predmet analize su nastavni planovi i programi pojedinih zemalja kao osnova za sprovođenje brojnih obrazovnih reformi usmerenih ka poboljšanju obrazovnog sistema.

Predmet analize u ovom radu su predmetni programi razredne nastave likovnog obrazovanja u R. Severnoj Makedoniji i drugim zemljama (Srbija, Hrvatska, Slovenija, Bugarska, Finska). Komparativna analiza programa obuhvatila je nekoliko aspekata koji se odnose na percepciju sličnosti i razlika u terminološkom smislu, postavljanje ciljeva, broj časova, sistematičnost i prikladnost u postavljanju sadržaja, usklađenost sa uzrastom učenika, način vrednovanja postignuća učenika, kompetencije nastavnika.

Svrha ove analize je bila da na osnovu analiziranih pojedinačnih aspekata kurikuluma, damo doprinos stvaranju savremenih, kvalitetnih programa u likovnom obrazovanju za osnovnu školu, koji će biti u korak sa savremenim trendovima u razvoju ove discipline, kompatibilni sa evropskim nastavnim kurikulumima i motivišući za nastavnike i za učenike.

Ključne reči: nastavni programi, obrazovanje, osnovna škola, učenici, umetnost.

Uvod

Potreba za obrazovanjem je uvek bila, jeste i ostaje ključna u društvu. Proces učenja počinje u najranijim godinama života i nikada ne prestaje. Čovek uči tokom celog života. Svaka država stvara svoj sistem obrazovanja, kreira svoju obrazovnu politiku, svoje institucionalne i vaninstitucionalne forme. U tom procesu stvaranja oslanjamo se na tradiciju, ali i na proučavanje, analizu obrazovnih sistema pojedinih zemalja, što nam opet pomaže da uočimo sličnosti i razlike, usvojimo i implementiramo pozitivne pristupe u njihovom kreiranju, imajući u vidu krajni cilj, tj. veći kvalitet u obrazovanju.

Stvaranje kvalitetnog obrazovnog sistema na svim nivoima je ono što je zajedničko u svim zemljama sveta. Kvalitet obrazovanja implicira promene ciljeva, zadataka, promene sadržaja, promene u strategiji, tehnike, metode, promene u ocenjivanju, promene koje se ogledaju u procesu obrazovanja nastavnog kadra. Namera je da se za obrazovni sistem kreiraju takvi ciljevi koji će biti u skladu sa evropskim dimenzijama u obrazovanju, tj. stvaranje uslova i mogućnosti za holistički razvoj mlade ličnosti, za osobu koja će biti osposobljena za život u multikulturnom, inkluzivnom društvu. Ovaj obrazovni cilj se konkretizuje i ostvaruje u svim nastavnim oblastima, kroz sve nivoe obrazovanja.

Osnovna ustanova u kojoj se odvija proces institucionalnog uticaja, u kojoj učenici stiču osnovna znanja, veštine, navike, sposobnosti, sistem vrednosti, u kojoj se stvara osnova za dalji intelektualni, fizički, društveni, moralni razvoj je osnovna škola. Prema postavljenom krucijalnom cilju, a to je holistički razvijena ličnost, osnovna škola je izvor promena u svim aspektima.

U skladu sa zahtevima savremenog društva, izmenjeni nastavni planovi i programi su pretpostavka za uspešnu transformaciju osnovnoškolskog sistema.

Promena nastavnih planova i programa najčešće se ostvaruje na osnovu međusobnog poređenja sopstvenih nastavnih planova i programa sa onima koji postoje u evropski orijentisanim zemljama i naravno sa onim koje postoje u zemljama koje su nam teritorijalno bliže. Međusobno upoređivanje omogućava nam da sagledamo koji su slični problemi koji postoje u obrazovnim sistemima različitih zemalja i da uočimo strategije koje su se pokazale uspešnim pri njihovom rešavanju.

Analiza i proučavanje sličnih, tj. različitih nastavnih planova i programa otvaraju mogućnosti za temeljno sagledavanje njihovih međusobnih sličnosti i razlika, prihvatanje pozitivnih iskustava drugih zemalja prihvaćenih u nastavnoj praksi, i kreiranje novih, savremenih kurikuluma za različite nastavne predmete.

Promene u obrazovnom sistemu, podsistem osnovnog obrazovanja

U poslednjih nekoliko godina, uzimajući u obzir savremene evropske trendove u obrazovanju, u većini evropskih zemalja sprovode se globalne reforme školstva, čiji su rezultat novi koncepti osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. U kreiranju novih koncepata obrazovanja uzeti su u obzir postojeći pravni akti u konkretnoj zemlji, kao i brojni međunarodni dokumenti, međunarodne konvencije i razvojni dokumenti kao što su: Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (1989), Svetska deklaracija „Obrazovanje za sve” (1990), Dakarska deklaracija – Kvalitetno obrazovanje za sve (2002), Milenijumski ciljevi razvoja Ujedinjenih nacija (2000), Deklaracija iz Salamanke (1994), Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (2006), Inčenska deklaracija „Obrazovanje 2030”, kao i Evropska strategija 2020, dokumenti za razvoj ključnih kompetencija (2006) i sve ostale preporuke za zasnivanje obrazovanja u Evropi na ključnim kompetencijama za celoživotno učenje (2018).

Osnovno, srednje i visoko obrazovanje u našoj zemlji, R. Severnoj Makedoniji, takođe se suočilo sa izazovom reformi. Osnovna namera je bila stvaranje kvalitetnog obrazovanja, kvalitetne nastave i učenja u skladu sa savremenim trendovima u obrazovanju zasnovanom na

kompetencijama, digitalizaciji obrazovanja, kao i sveg našeg dotadašnjeg iskustva, na bogatstvu i raznovrsnosti nacionalnog kulturnog nasleđa, naravno, uz poštovanje nekoliko ključnih principa: transparentnosti, konkurentnosti, kompatibilnosti i demokratičnosti, uvek imajući za cilj jačanje njihove efektivnosti i efikasnosti.

Što se tiče osnovnog obrazovanja, izrađena je nova Strategija 2018-2025, u kojoj su navedene ključne aktivnosti koje treba preduzeti u cilju unapređivanja nastave i učenja, nastave orijentisane na učenje, uvođenje nacionalnog ocenjivanja, veća kompatibilnost podsistema, njihova konceptualna povezanost i suštinska usklađenost u pogledu svih aspekata koji određuju funkciju i prirodu obrazovanja, kao i razvoj integrisane i kvalitetne osnovne škole za svu decu.

Ovako koncipirano osnovno obrazovanje bi omogućilo razvoj ličnosti sposobnih da preuzmu individualnu i građansku odgovornost, omogućiće sticanje potrebnih znanja, veština, stavova, tj. kompetencija koje će im omogućiti snalaženje u promenljivom društvenom svetu, omogućiće maksimalan razvoj individualnih potencijala, razvijaće svest o potrebi doživotnog obrazovanja.

U novoj koncepciji obrazovanja, naznačene su i promene nastavnih planova i programa kao osnovnih dokumenata na bazi kojih se strukturira obrazovno-vaspitni rad na državnom nivou i organizuje rad u školi.

Nastavni plan i program sadrži obavezne predmete, izborne predmete i druge aktivnosti koje osnovna škola nudi, njihovu raspodelu po razredima kao i broj časova, sedmično i godišnje. Nastavni planovi i programi se izrađuju na osnovu Nacionalnih standarda koji se zasnivaju na kompetencijama izraženim kroz znanja i stavove koje treba steći u određenoj oblasti. U svakom nastavnom planu i programu su postavljene osnovne kompetencije koje su u skladu sa oblašću u kojoj se određeni predmet nalazi, kao i transveralne kompetencije koje su povezane i relevantne za taj predmet (npr. digitalna pismenost i preduzetništvo, lični i društveni razvoj...) U programima se stavlja akcenat na rezultate procesa učenja, procesa u kome učenik ima aktivnu ulogu, kao i na ishode učenja, koje će učenik ostvariti u tom procesu. U nastavnim planovima i programima za osnovno obrazovanje sa statusom obaveznog predmeta od prvog do devetog razreda postavljen je predmet Likovno vaspitanje, predmet koji se uči jedan čas nedeljno, tj. 36 sati godišnje.

Značaj i potreba predmeta Likovno vaspitanje i obrazovanje u osnovnoj školi

Umetnost je posebna ljudska delatnost, usmerena pre svega na razvoj kreativnih potencijala kod pojedinca. To je duša vaspitanja, podsticaj duhovnom, psihičkom razvoju svakog pojedinca. S njom se dete susreće još od malena. Pomaže mu da upozna sebe, da razume svet oko sebe. Neguje njegov stvaralački stav u doživljavanju sveta oko sebe, razvija u njemu sposobnost za estetski doživljaj, otvara put za neposrednu komunikaciju u svetu lepote. Organizovan način obrazovanja iz ove oblasti u osnovnom obrazovanju i vaspitanju ostvaruje se kroz realizaciju nastave dva predmeta: Likovno vaspitanje i obrazovanje i Muzičko vaspitanje i obrazovanje.

Likovno vaspitanje i obrazovanje kao obavezan predmet u osnovnoj devetogodišnjoj školi ima posebno veliku ulogu i značaj pre svega iz sledećih razloga:

- podstiče kreativnost;
- obogaćuje socioemotivni život učenika;
- razvija njihovu maštu, osećanja, misli, pamćenje, govor;
- podstiče umetnički senzibilitet i sposobnost izražavanja;
- razvija samopouzdanje;
- doprinosi razvoju kognitivnih, konativnih i voljnih osobina ličnosti;
- doprinosi razvoju motoričkih sposobnosti;
- terapija je za prevazilaženje stresa.

Osnovni cilj je da se dete, učenik, izgradi u individuu sa razvijenim potencijalom, odnosno sposobnostima za rešavanje kompleksnih problema, izgrađujući se u intelektualno i emocionalno stabilnu ličnost.

Predmet likovnog vaspitanja i obrazovanja ostvaruje se u skladu sa propisanim i odobrenim nastavnim planovima i programima.

Metodologija rada

Kvalitetna organizacija i realizacija nastave nije moguća bez nastavnih planova i programa. Nacionalni nastavni planovi i programi su osnovni dokumenti koji prikazuju vrednosti, ciljeve, principe, sadržaje i opšte ciljeve nastavnog predmeta.

Nastavni programi umetničkog obrazovanja su sastavni deo nacionalnog nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje. Upravo ti nastavni programi likovnog obrazovanja u razrednoj nastavi osnovnog obrazovanja u R. Severnoj Makedoniji, kao i u Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Finskoj i Bugarskoj, bili su predmet uporedne analize u ovom radu.

Detaljna komparativna analiza osnovnoškolskog nastavnog programa likovnog obrazovanja za razrednu nastavu u R. Severnoj Makedoniji i drugim navedenim zemljama, bio je osnovni cilj našeg proučavanja. Naša namera je bila da identifikujemo sličnosti i razlike koje postoje između njih, i da na osnovu uočenih, za nas značajnih pozitivnih karakteristika, izvedemo odgovarajuće zaključke i preporuke. To nam je neophodno za što bolje koncipiranje nastavnih programa likovnog vaspitanja i obrazovanja za osnovnu školu, razume se u narednim reformama sistema osnovnoškolskog obrazovanja u našoj zemlji.

Ovaj cilj konkretizirali smo postavljanjem sledećih zadataka:

- Utvrditi da li postoje razlike u nazivu predmeta u nastavnim planovima i programima u navedenim zemljama.
- Utvrditi da li postoje sličnosti i razlike u pogledu obima predmeta (broj nastavnih časova sedmično i broj nastavnih časova godišnje), ciljeva predmeta, nastavnih sadržaja i ciljeva, strukture, organizacije sadržaja u nastavni program (teme i sadržaji), smernica i mogućnosti za integraciju i korelaciju.
- Pripremiti predlog za nove promene nastavnog programa likovnog obrazovanja u R. Severnoj Makedoniji kako bi se prevazišli nedostaci postojećeg programa.

U proučavanju i analizi programa likovnog obrazovanja pošli smo od pretpostavke da postoje razlike u organizaciji i strukturi nastavnih programa likovnog obrazovanja za osnovnu školu u R. Severnoj Makedoniji i drugim zemljama: Hrvatskoj, Sloveniji, Finskoj, Bugarskoj i Srbiji.

Specifičnosti izabranog problema uticale su na izbor metoda i tehnika istraživanja. Primenjen je metod teorijske analize kao i deskriptivno-analitički i deskriptivno-eksplicitni metod. Primenjena tehnika je rad na dokumentaciji, čiji je osnovni postupak analiza sadržaja konkretnih dokumenata, u ovom slučaju to su propisani i usvojeni programi likovnog obrazovanja u pojedinim zemljama. Evidencioni list smo koristili kao instrument.

Prigodan uzorak su sačinjavali predmetni programi likovnog vaspitanja i obrazovanja za osnovnu školu.

Rezultati i diskusija

U analizi rezultata poseban akcenat smo stavili na nekoliko ključnih parametara kao što su: obim predmeta (broj nastavnih časova nedeljno i broj nastavnih časova godišnje), ciljevi pred-

meta, nastavni sadržaji i ciljevi, struktura, organizacija sadržaja u nastavnom planu i programu (teme i sadržaji), pravci i mogućnosti integracije i korelacije.

Imenovanje predmeta u razrednoj nastavi

Tabela 1. Razlike u pogledu imenovanja predmeta u razrednoj nastavi

Zemlja	Naziv predmeta	Status predmeta
Finska	Vizuelne umetnosti, krafts. Obrti	Obavezan
Slovenija	Likovna umetnost	Obavezan
Hrvatska	Likovna kultura	Obavezan
Srbija	Likovna kultura	Obavezan
Bugarska	Umetnost	Obavezan
R. Severna Makedonija	Likovno obrazovanje	Obavezan

Kao što vidimo iz Tabele 1 postoje razlike u imenovanju predmeta. To ukazuje na potrebu prevazilaženja terminološke nejednakosti u imenovanju predmeta, tj. uspostavljanje komunikacije, dogovora između predstavnika različitih zemalja koji se bave ovom problematikom, u pravcu obezbeđivanja lakšeg transfera, prepoznavanja odgovarajućeg predmeta kada je u pitanju razmena učenika koja je prilično aktuelna (migracije, evropske obrazovne razmene) poslednjih godina. Što se tiče statusa, ovaj predmet, iako pod različitim nazivima, ima status obaveznog predmeta.

Obim nastavnog plana i programa

Analiza i distribucija časova iz predmeta Likovno obrazovanje, Likovno vaspitanje, Umetnost, Likovna kultura, Vizuelna umetnost, različita je u proučavanim zemljama.

U Finskoj nastavni plan i program predviđa minimalan broj časova nedeljno kako bi škola mogla fleksibilno i slobodno da zakazuje nastavu po potrebi, a obaveza je jedan čas Vizuelne umetnosti i jedan čas Zanata nedeljno.

U nastavnom planu i programu u Sloveniji predviđeno je 2 časa nedeljno za razrednu nastavu, tj. 70 časova godišnje za predmet Likovna umetnost.

Predmet Umetnost u Bugarskoj zastupljen je sa različitim brojem časova tokom godine zavisno od razreda, tj. prvi razred – 64 časa godišnje, II razred - 48 časova, III razred – 64 časa i IV razred – 51 čas ili ukupno 227 časova za predmet *Umetnost* u nastavnom planu i programu za osnovno obrazovanje.

U R. Severnoj Makedoniji, prema planu i programu iz školske 2021/2022. godine za razrednu nastavu predviđen je jedan čas nedeljno, tj. 36 časova godišnje za predmet Likovno obrazovanje.

Na osnovu prikazanih podataka može se primetiti da i ovde postoji nejednakost u broju časova predviđenih za ovaj predmet. Najmanji broj časova za likovno obrazovanje, likovno vaspitanje, likovnu, kulturu, likovnu umetnost imamo u Hrvatskoj i R. Severnoj Makedoniji, što opet govori o daljim intervencijama u reformi nastavnih planova i programa za osnovno obrazovanje u ovim zemljama, u cilju povećanja broja nastavnih časova sedmično i godišnje, imajući u vidu njihov veliki značaj u jačanju intelektualnih, socioemocionalnih kapaciteta mladih, kao i potrebu usklađivanja sa iskustvima zemalja na tlu Evrope.

Ciljevi nastave i sadržaji učenja

Prema evropskim trendovima u obrazovanju, pri kreiranju nastavnih planova i programa u svim zemljama u kojima se analiziraju programi likovnog obrazovanja, vaspitanja, umetnosti, kulture, vizuelnih umetnosti, primetno je postavljanje ciljeva, očekivani rezultati, tj. ishodi nastave, procesa učenja. Jasno su postavljeni opšti ciljevi koji se želi postići konkretnim predmetom.

Primer: Finska, ciljevi predmeta Likovna umetnost, Zanati.

Učenici:

- steći će veštine i znanja neophodna za vizuelno izražavanje: zapažanje, razvijanje ideja, mašte, pronalaženje, kreativno rešavanje problema, građenje i potvrđivanje estetskog izbora;
- steći će veštine neophodne za kreiranje imidža i konstruisanje prostora, sticanje znanja o materijalima;
- naučiće da analiziraju i diskutuju o svom i tuđem radu, uvežbavaju upotrebu osnovnih pojmova umetnosti i poštuju različite poglede na umetnost i vizuelnu komunikaciju;
- upoznaće se u okviru sopstvenog iskustva sa vizuelnom tradicijom i stranim kulturama, finskom arhitektonskom tradicijom, modernom umetnošću, značajnim građevinama i prirodnim okruženjem svoje neposredne zajednice, arhitekturom i dizajnom;
- naučiće da cene estetske vrednosti, udobnost i funkcionalnost svog okruženja;
- naučiće da istražuju važnost različitih medija u njihovim životima;
- naučiće da koriste alate za vizuelnu komunikaciju i da razlikuju svet mašte od stvarnog sveta.

Ovi opšti ciljevi se dalje konkretizuju u operativne ciljeve koje treba postići kroz specifične teme i sadržaje.

Tabela 2. Operativni ciljevi u nastavnom planu i programu, Srbija

Teme	Sadržaji	Ciljevi/ očekivani ishodi
Kolaž i asamblaž, površinski trodimenzionalni	Kolaž I, građenje celina od obojenih i neobojenih površina.	Učenik može da: <ul style="list-style-type: none"> • definiše pojam kolaža i asamblaža; • koristi raznovrsne materijale; • maštovito se likovno izrazi.
Vezivanje oblika u trodimenzionalnom prostoru i ravni	Kolaž II, komponovanje različitih materijala površinskog i trodimenzionalnog karaktera.	Učenik može da: <ul style="list-style-type: none"> • razlikuje površinske od trodimenzionalnih oblika; • razlikuje oblikovanje od crtanja i slikanja; • organizuje i likovno predstavi trodimenzionalne oblike u prostoru i ravni.
Slikarski materijali i tehnike	Karakteristike akvarel tehnike. Karakteristike pastel boja i kreda u boji. Karakteristike tempera. Vežba.	Učenik može da: <ul style="list-style-type: none"> • prepozna slikarske materijale; • razlikuje i koristi slikarske tehnike; • kreativno se izrazi slikarskim tehnikama tempera, akvarel, pastel, kreda u boji.

Osnovne i izvedene boje	crvena + žuta = narandžasta. plava + crvena = ljubičasta. žuta + plava = zelena; Vežba.	Učenik može da: • prepozna osnovne i izvedene boje; • samostalno dobije izvedene boje; • samostalno i slobodno se likovno izrazi.
Boja, površina, masa, volumen	Površina, prostor. Površina, boja, prostor. Masa, volumen, prostor. Vežba.	Učenik može da: • prepozna boju, površinu, masu, volumen, prostor; • samostalno predstavi karakteristične oblike u prostoru.
Ambijent/scenski prostor	Idejna rešenja za izradu maski. Izrada maske. Izrada scene. Realizacija predstave po grupama. Vežba.	Učenici mogu da: • prepoznaju masku, kostim, scenu, objasne ulogu maske, kostima, scene; • grupno izrade masku, scenu, kostim; • realizuju predstavu.

Ishodi su očekivani rezultati, pokazatelji šta učenik treba da zna i shodno tome, šta može da uradi na kraju časa, zadate teme, ciklusa ili stepena obrazovanja, ili šta je naučio tokom nastavnog procesa. Ishodi treba da budu konkretni, jasni, proverljivi, merljivi. Standardi ocenjivanja su postavljeni kao instrument merenja za postignute rezultate.

Primer:

Tabela 3. Očekivani ishodi, R. Severna Makedonija

Teme	Očekivani ishodi
Crtanje	<ul style="list-style-type: none"> • pravi crtež, koristeći olovku, kredu, laviran tuš, bajc, pero, drvo, ugalj; • primenjuje ravnotežu, kontrast, gradaciju, proporciju, simetriju, asimetriju, zapreminu, detalje, kontrast i konturne linije prilikom crtanja i prepoznaje prisustvo istih elemenata i principa u crtežima drugih. • koristi računar za kreiranje crteža.
Slikanje	<ul style="list-style-type: none"> • stvara sliku, koristeći različite slikarske tehnike i materijale; • primenjuje gradaciju boja i tonova, hromatske i ahromatske boje i komplementarni kontrast u slikanju; • koristi računar za kreiranje slike.
Plastično oblikovanje i konstrukcija	<ul style="list-style-type: none"> • stvara oblike, koristeći različite tehnike i materijale za oblikovanje u prostoru, modeliranje i građenje; • primenjuje umetničke elemente i principe u oblikovanju i izgradnji reljefa, portreta, skulpture, trodimenzionalnih figura i arhitekture; • koristi računar za plastično oblikovanje i konstrukciju.
Grafička	<ul style="list-style-type: none"> • pravi otiske koristeći različite tehnike i alate za štampanje; • primenjuje likovne elemente i principe u štampi - monotipija, kolografija; • koristi računar, štampač za štampanje.

Dizajn i vizuelne komunikacije	<ul style="list-style-type: none"> • kreira dizajn, koristeći različite tehnike, alate i materijale za dizajn i vizuelne komunikacije; • primenjuje umetničke elemente i principe u dizajnu i vizuelnim komunikacijama - ilustracija, naslovnica, reklama, strip, video, vizuelni znak, fotografija; • koristi računare i digitalne uređaje u dizajnu i vizuelnim komunikacijama.
--------------------------------	--

U formulisanju ciljeva (opštih, operativnih) i očekivanih rezultata, koriste se jasni i precizni izrazi koji ukazuju na način nastave usmeren na učenika i njegove sposobnosti.

U nekim od programa istaknuti su primeri aktivnosti, ali i ideje za kreiranje i pronalaženje novih vidova aktivnosti usmerenih ka postizanju postavljenih ciljeva i očekivanih rezultata.

Struktura i organizacija sadržaja

Analizirani programi likovnog obrazovanja, kulture, umetnosti i vizuelne umetnosti, ukazuju na razlike u pogledu naziva tema koje se obrađuju, njihovog broja i njihove usmerenosti.

Nastavni program u Finskoj sadrži tri globalne teme koje se kasnije konkretizuju kroz sadržaje. Učenici uzrasta između 6 i 11-12 godina stiču znanja o likovnim tehnikama, likovnom jeziku i značaju umetnosti.

Nastavni programi u R. Severnoj Makedoniji, Sloveniji i Srbiji slični su po temama koje se obrađuju, njihovom broju i po nazivu. Naslovi tema su u skladu sa likovnim oblastima koje se obrađuju. U nastavnim programima u Srbiji imamo konkretizaciju u višim razredima, tj. diferencijacije oblasti na određene teme.

Struktura nastavnog programa iz likovne kulture u Hrvatskoj zasniva se na tri elementa – kreativnost i produktivnost, iskustvo i stav, umetnost u kontekstu, imajući u vidu tri osnovne oblasti ljudske posebnosti, a to su: psihomotoričko, afektivno i kognitivno. Zasnovana je na procesu istraživačkog učenja i stvaranja. Nazivi tema koje su postavljene u nastavnim planovima i programima za razrednu nastavu su u formi motiva kroz koje se realizuju sledeće oblasti umetnosti: crtanje, slikanje, grafika, modeliranje i građenje i dizajn.

Nastavni program umetnosti u Bugarskoj ima najveći broj tema koje se obrađuju, sa zanimljivim nazivima, različit je broj tema koje se obrađuju u različitim razredima. Postavljene teme su u funkciji sticanja znanja, veština, likovnih tehnika, likovnog jezika i umetnosti u širem smislu reči.

Tabela 4. Teme u nastavnim planovima i programima za predmete Likovno obrazovanje, Likovno vaspitanje, Umetnost, Likovna kultura, Likovne umetnosti

Zemlja	Teme
Finska	Vizuelno izražavanje i vizuelno mišljenje
	Poznavanje umetnosti i kulturna ekspertiza
	Estetika životne sredine, arhitektura i dizajn
Slovenija	Oblikovanje na ploskvi-risanje (crtanje)
	Oblikovanje na ploskvi- slikanje
	Oblikovanje na ploskvi- grafika
	Dizajn u trodimenzionalnom prostoru – skulptura
	Dizajn u trodimenzionalnom prostoru – arhitektura

Hrvatska (likovni pojam, likovni jezik kroz tri domena)	Slika, igra, priča		Priroda i čovek	Svet oko mene
	Priroda i oblik		Komunikacija	Nevidljiv svet
	Prostor u kojem boravim		Slika, pokret, zvuk, reč	Umetnost i zajednica
	Oseti i osećaji		Svet u meni	Svet za mene
Srbija	Crtanje		Slikanje i crtanje – zamišljanje, ornamenti	
	Slikanje		Komponovanje i preoblikovanje Tema 1: Korišćenje različitih materijala za komponovanje Tema 2: Preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem	
	Vajanje		Prostor i odnosi u prostoru Tema 1: Perspektive i pokret u prostoru Tema 2: Prostor (povezivanje raznih oblika u celinu)	
	Primenjena umetnost			
Bugarska	Bogatstvo slike	Osećanja i znaci	Javne i stambene zgrade	Umetnički muzeji i galerije
	Stvarni i fantazijski likovi	Materijali i alati	Unutrašnje i spoljašnje arhitektonsko okruženje	Simboli i znaci
	Obrazi i forme Slike	Profesija umetnika	Gradovi budućnosti	Tradicionalni i netradicionalni materijali i tehnike
	Obrazi i cveće Slike	Ljudske aktivnosti i znaci	Narodna umetnost i zanati	Ekspresivnost maštovitih materijala i tehnika
	Dela likovne umetnosti	Obrazovne tehnike	Dodatna iskustva	Svet mitova i legendi
	Ilustracija u knjizi za decu	Vrste i žanrovi u iskustvu	Obrazovne tehnologije	Teme i sumirano iskustvo
	Slike iz prošlosti i iz savremenog sveta			
R. Severna Makedonija	Crtanje		Vizuelne komunikacije i dizajn	
	Slikanje		Grafika	
	Oblikovanje u prostoru, modeliranje i građenje			

Slična je situacija i sa postavljanjem sadržaja u okviru konkretnih tema (tabela 5). Oni su njihova konkretizacija. Imamo različit broj sadržaja i različite nazive, ali su oni usklađeni sa konkretnim ciljevima koje treba postići i usmereni su na to da učenici nauče ključne pojmove koji su u njima sadržani, tj. usmereni su na ostvarivanje vaspitno-obrazovnih i funkcionalnih ciljeva.

Primer:

Tabela 5. Sadržaj nastavnog programa za predmet Likovno obrazovanje u R. Severnoj Makedoniji i za predmet Likovna kultura u Srbiji, za III razred osnovnog obrazovanja

Republika Severna Makedonija		Srbija	
Tema: Slikanje III razred 32 časa	Sadržaji	Tema: Slikanje III razred 20 časova	Sadržaji
	Likovni elementi u slikanju		Tehnika voštani pastel
	Slikanje		Tehnika gvaš
	Kontrast		Tehnika kolaž
Original i reprodukcija	Upoznavanje sa tehnikom tempera:	Ilustrovanje pročitano teksta	

Mogućnosti integracije i korelacije sa drugim predmetima

Nastavni programi likovnog vaspitanja, likovnog obrazovanja, likovne kulture, umetnosti, vizuelnih umetnosti, tačnije teme i planirani sadržaji nude mogućnosti za interdisciplinarnu, međusadržajnu integraciju i korelaciju. Ove mogućnosti, kao i naznaka konkretnih predmeta sa kojima se mogu uspostaviti korelacioni odnosi, postavljeni su u nastavnim programima u sledećim zemljama:

Finska – nastavni predmet pokriva međupredmetne teme. Budući da su sadržaji predmeta Vizuelnih umetnosti vezani za vizuelne komunikacije, ovaj predmet sa svojim tematskim celinama vezan je za predmete koji se odnose na komunikološko obrazovanje, a to su: maternji jezik, strani jezik, muzika, istorija i društvo. Umetnost ove predmete obogaćuje estetskim i iskustvenim aspektima. Vizuelne umetnosti takođe doprinose ekološkom obrazovanju, jer senzibilizuju učenike na prirodno i kulturno nasleđe. Pojavljuje se u svim temama koje uključuju teme životne sredine.

Slovenija – u nastavnim programima predmeta Likovne umetnosti postoji posebno poglavlje koje se bavi mogućnošću interdisciplinarnog povezivanja. U njemu se naglašava potreba za interdisciplinarnom interakcijom, identifikovanom kao „ključni koncept” u savremenom umetničkom obrazovanju. Program se takođe odnosi na mogućnost dve vrste konekcije:

- „Povezivanje umetničkih pojmova sa pojmovima iz drugih predmetnih oblasti na osnovu verbalne interpretacije (usmene, pismene). U ovom slučaju poznati koncept iz druge predmetne oblasti doprinosi dubljem razumevanju umetničkog koncepta i obrnuto.
- Povezivanje umetničkih pojmova sa pojmovima iz drugih predmetnih oblasti na osnovu verbalne i umetničke interpretacije (izražavanja). Pojmovi iz nastavnih sadržaja ostalih predmeta podstiču intenzivnije doživljavanje likovnih pojmova i umetničke interpretacije.“

U nastavnom programu predmeta Likovna kultura u Hrvatskoj stoji: „Odabirom teme nastavnik bira okvir u kojem se učenik bavi određenim problemima, istražuje ih i interpretira likovnim i vizuelnim radovima. Teme povezuju sadržaje predmeta Likovna kultura sa drugim predmetima, interdisciplinarnim temama i iskustvima iz svakodnevnog života. Tematske celine su planirane kao projekti ili kao nekoliko lekcija vezanih za zajednički kontekst. Nastavnici sami odlučuju o trajanju nastavnih ciljeva, broju izvedenih likovnih ili vizuelnih radova i načinu na koji se izvodi završni deo nastavne jedinice. Organizovanje učenja i nastave u projektnim ili

kontekstualnim jedinicama omogućava istovremenu realizaciju svih ishoda koji se međusobno dopunjuju“.

Srbija – nastavnim programom iz predmeta Likovna kultura nisu navedeni konkretni predmeti sa kojima se ovaj predmet može integrisati, korelisati, ali se u sadržajima i predloženim aktivnostima vidi mogućnost integracije i korelacije. Na primer: Tehnika gvaša: „Oblaci“, „More“, „Oluja“, „Park“, „Rad voza“, „Moja kuća“, „Mlin“, „Doček Nove godine na ulici“, „Ovce na pašnjaku“, „Cvečara“, „Životinje u šumi“, „Predmeti na stolu“, „Moje cipele/patike“ i sl. Tehnika kolaža: „Stari zidovi“, „Kuća do kuće“, „Paun“, „Ptica u kavezu“, „Lutka“, „Mačka“, „Klovn“ i sl. Upoznavanje sa tehnikom tempera: „Voćnjak u cvetu“, „Đurđevak“, „Suncokreti“, „Mak u žitu“, „Na plaži“, „U parku“, „Vršidba“ i sl.

Bugarska – nastavni program uključuje deo koji se bavi mogućnošću uspostavljanja među-predmetnih veza. Navedene aktivnosti za realizaciju nastave umetnosti imaju interdisciplinarni karakter i usmerene su na sticanje savremenih ključnih kompetencija. Predlaže se nekoliko aktivnosti prema ključnim kompetencijama, ali se one mogu shvatiti kao ideje koje se mogu dalje razvijati, proširivati. Primer: Digitalna kompetencija i predložene aktivnosti međusobnog povezivanja: korišćenje računara za kreiranje različitih vrsta slika (slike, likovi); pregled virtualne galerije.

R. Severna Makedonija – u nastavnim programima ne postoji poseban deo koji se odnosi na mogućnost interdisciplinarnog povezivanja, ali je u navedenim primerima aktivnosti jasan pravac i upućivanje na međusadržajnu, interdisciplinarnu integraciju i korelaciju.

Na osnovu iznetih podataka iz analize programa nastavnog predmeta iz oblasti likovne umetnosti u R. Severnoj Makedoniji, Srbiji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Finskoj i Sloveniji potvrđuje se pretpostavka od koje smo pošli i ukazuje na postojanje razlika i sličnosti između ovih nastavnih planova i programa.

Uočene sličnosti i razlike su osnova za izvođenje odgovarajućih zaključaka i predloga za unapređenje nastavnih planova i programa, tačnije programa likovnog obrazovanja razredne nastave u našoj zemlji R. Severnoj Makedoniji.

Zaključci i predlozi

Obrazovni sistemi u svim zemljama sveta bili su, jesu i biće podložni promenama u skladu sa savremenim društvenim razvojem, u skladu sa razvojem nauke, tehnike, tehnologije. Od posebnog interesa su kurikularne reforme koje imaju za cilj njihovo unapređenje i usklađivanje sa onim što se podrazumeva pod savremenim evropskim trendom, trendom u razvoju specifične nauke, naučne discipline, u skladu sa savremenim saznanjima obrazovnih, psiholoških nauka, u skladu sa trendovima u struktuiranju nastavnih planova i programa.

U radu smo, na osnovu dostupnih podataka, uradili komparativnu analizu nastavnih planova i programa likovnog obrazovanja u R. Severnoj Makedoniji, Srbiji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Sloveniji i Finskoj. Analizu smo bazirali na nekoliko parametara. To su: obim predmeta (broj nastavnih časova nedeljno i broj nastavnih časova godišnje), ciljevi predmeta, nastavni sadržaji i ciljevi, struktura, organizacija sadržaja u nastavnom planu i programu – teme), pravci i mogućnosti integracije i korelacije.

Analiza je pokazala sledeće:

- postojanje različitih naslova predmeta,
- različit opseg nastavnog programa - broj i raspored časova,
- sličnosti u postavljanju ciljeva, očekivanim rezultatima, ishodima,
- razlike u broju, nazivima konkretnih tema, njihovih sadržaja koje su predložene u programu,
- sličnost u pogledu usmerenosti na interdisciplinarnu integraciju i korelaciju i potrebu za

interdisciplinarnim pristupom u realizaciji nastave ovog predmeta.

Koji su predlozi budućih reformi nastavnih planova i programa likovnog obrazovanja u našoj zemlji R. Severnoj Makedoniji?

- Uspostavljanje bliže i intenzivnije komunikacije i saradnje između kreatora obrazovnih politika, kreatora nastavnih planova i programa iz većine evropskih zemalja u pravcu njihove promocije, standardizacije;
- Usklađivanje naziva predmeta, na osnovu međusobne saradnje i dogovora u većini evropskih zemalja;
- Povećanje broja časova uzimajući u obzir značaj ovog predmeta za ukupan razvoj pojedinca;
- Približno jednak broj tema, sadržaja, sličnih naziva.

I za kraj: „*Reforme obrazovanja su obično izuzetno obimne i složene, ali su i nedovršeni poslovi u kojima uvek ima prostora za doradu i unapređenje u sprovođenju*“.

Literatura:

- Belamarić, D. (1986): *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Закон за основно образование („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 161/19, 229/20)
- Karlavaris, B. (1991): *Metodika likovnog odgoja 1*. Rijeka: Hofbauer.
- Karlavaris, B. (1988): *Metodika likovnog odgoja 2*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Zagreb, sajt posećen 16.06.2021.
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2006_09_102_2319.html
- National core curriculum for basic education* (2014). Finnish National Board of Education, Helsinki, sajt posećen 17.06.2021.
<https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/new-national-core-curriculum-basic-education-focus-school>
- Настава и учење у основном образовању и васпитању, Србија, sajt posećen 12.06.2021. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-primary-education-40_sr
- Наставни програми за наставни предмет Ликовна култура од II до IX разреда основне школе, Србија, sajt posećen 12.06.2021.
<https://www.rpz-rs.org/906/rpz-rs/Nastavni/programi/za/nastavni/predmet/Likovna/kultura/od/II/do/IX/razreda/osnovne/skole>
- Наставен план за деветгодишно основно образование во учебна 2020.2021 година, sajt posećen 18.06.2021.
<https://www.bro.gov.mk/wp-content/uploads/2020/09/nastaven-plan-devetgodishno-2020-2021-3362finalen.pdf>
- Наставни програми за основно образование, sajt posećen 18.06.2021. <http://osnovnoobrazovanie.mon.gov.mk/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/>
- Нацрт концепција за развој на образованието, sajt posećen 15.05.2021.
<https://mon.gov.mk/stored/document/Концепција%20-%20makedonski%20jazik.pdf>
- Program osnovna sola, Likovna Vzgoja, Učni nacrt, sajt posećen 20.06.2021. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_likovna_vzgoja.pdf
- Стратегија за развој на образованието 2018-2025, sajt posećen 15.05.2021. <https://mon.gov.mk/page/?id=2048>
- Turković, V. (2009): Umjetničko obrazovanje u tranziciji: likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu. *Metodika* 18 Vol. 10, br. 1, 2009, 8-38.
- Учебни програми по изобразително изкуство, sajt posećen 17.06.2021.
<https://www.mon.bg/bg/28>